

Väljarna kan överraska valåret 2022

Johan Martinsson & Henrik Oscarsson*

Moderna valrörelser är till stor del en kamp om dagordningen. Partier uppfattas av väljarna vara olika dugliga och trovärdiga på olika politikområden. Även små förändringar av sakfrågors plats på dagordningen kan därför ha betydelse för valutgången, särskilt i situationer när enstaka tiondelar kan besluta regeringens färg eller avgöra små partiers vara eller icke vara. Det är därför vi statsvetare lägger så stor vikt vid att följa vilka frågor väljarna tycker är de viktigaste frågorna för partival. Dagordningen blir styrande för vilka överväganden som till slut väger tyngst i röstningskalkylen.

Inför 2022 års val tycks dagordningen bli rejält annorlunda jämfört med hur den har brukat se ut i svenska valrörelser de senaste decennierna. Enligt den senaste nationella SOM-undersökningen från 2021 står *brottsligheten* nu överst på väljarnas dagordning. Hela 41 procent av de tillfrågade uppger att brottsfrågor är ett av de viktigaste samhällsproblemen och politiska frågorna i Sverige idag. Det är unikt. Frågan

* Johan Martinsson är fil dr docent och lektor i statsvetenskap och Henrik Ekengren Oscarsson är professor i statsvetenskap, Göteborgs universitet.

har inte varit överst på topplistan vid något valår sedan regelbundna mätningar startade 1979.

På andra plats finner vi däremot *sjukvården* med 33 procent omnämningen – en fråga som de senaste decennierna har tillhört de viktigaste frågorna i nästan varje val. Över tid har frågan blivit allt viktigare i svenska val och ökat rejält sedan valforskarna började mäta 1979.

På tredje platsen återfinns en annan nykomling inför svenska val: *Invandring och integrationsfrågor* nämns av 31 procent av de tillfrågade i SOM-undersökningen och håller sig därmed kvar i topptrion. Fram tills valet 2014 brukade inte migrationsfrågor vara bland de viktigaste frågorna för breda väljargrupper, utan hade länge en betydligt mer undanskymd plats i valen (se Oscarsson & Karlsson, 2021).

Går vi längre ned på listan så finner vi *Miljö och klimat* på fjärde plats med 26 procent omnämningen år 2021. Även om miljöfrågan hänger kvar bland de fem viktigaste frågorna så får vi gå långt tillbaka i tiden, ända till perioden 1988–1994, för att finna miljöfrågan i topp-trion.

På femte plats finner vi *Skola och utbildning* med 24 procent omnämningen. Denna fråga har halkat ner något, från att under hela 2000-talet tillhört de tre viktigaste frågorna under valåren enligt SOM-undersökningarna. Så sent som i 2014 års ”Pisa-val” var skola och utbildning den viktigaste för väljarna när de gick och röstade.

Frågor som tidigare varit viktiga för väljarna men som den här gången lyser med sin frånvaro är exempelvis *Arbetslöshet/arbetsmarknad* och *Sveriges ekonomi*

– ämnen som närmast prenumererat på förstaplatserna i många val under de gångna tjugo-trettio åren. Båda har nu dock fallit i skymundan.

Det är således en, i ett historiskt perspektiv, tämligen ovanlig dagordning som väljarna förhåller sig till valrörelsen 2022. De frågor som dominerar i väljarnas kalkyler handlar om brottslighet, sjukvård, invandring och integration. Och i viss mån även miljö/klimat samt skolan.

Tabell 1. De viktigaste samhällsproblemen och politiska frågorna enligt 2021 (procent)

Område	2021
Lag och ordning	41
Sjukvård	33
Integration	31
Miljö	26
Utbildning	24
Sociala frågor	14
Äldre frågor	13
Arbetsmarknad	6
Demokrati	5
Ekonomi	4

Kommentar: $n=4\ 787$. Frågan lyder 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?' och respondenterna får ange upp till tre problem. Procenten i tabellen är baserade på samtliga svarande som är minst 18 år och som har besvarat någon av de enkätversioner som innehåller frågan om de viktigaste samhällsproblemen. De frågor som ingår i tabellen är de tio som har högst procent år 2021.
Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2021.

Här är det viktigt att påpeka att dessa siffror kommer från perioden innan kriget i Ukraina, vilket till viss del kan ha förändrat dagordningen. Det är dock osanno-

likt att försvars- och säkerhetsfrågor trots det oroliga omvärldsläget lyckas ta sig ända upp till toppen av dagordningen. I skrivande stund, i maj 2022, har Sverige just lämnat in ansökan om medlemskap i Nato. Det är inte längre lika troligt att partierna blåser till strid om försvars-, utrikes- och säkerhetsfrågor under valrörelsen.

Ett etablerat resultat från opinionsforskningen är att de flesta befolkningsgrupper har ungefär samma prioriteringar när det handlar om viktiga samhällsfrågor. Några betydelsefulla skillnader brukar sällan rapporteras. Tvärtom brukar det framhållas som ett överraskande men viktigt resultat att den politiska dagordningen är så lika bland unga, gamla, män, kvinnor, arbetare, tjänstemän, stadsbor och landsbygdsbor. När frågor klättrar eller sjunker på dagordningen brukar vi se samma trender i olika undergrupper. Jämförelser med nyhetsmediers och partiers dagordning brukar också visa på stor överensstämmelse: Medierna tenderar att skriva om samma saker som partier pratar om och som medborgarna tänker på. Förändringar är parallella. Det finns en sorts rundgång i offentlig samhällsdebatt. Kanske förstärker olika aktörers dagordning varandra vilket skapar en tröghet som gör det svårt för nya frågor att snabbt bryta igenom.

Men är dagordningarna hos olika befolkningsgrupper verkligen så lika som ofta görs gällande? I tabell 2 redovisas rangordningen av politiska sakfrågor för några olika grupper.

Tabell 2. De viktigaste samhällsproblemen i Sverige enligt olika väljargrupper, 2021 (procent inom varje grupp inom parentes)

	1:a plats	2:a plats	3:e plats	4:e plats	5:e plats	Antal svar
Samtliga	Brottslighet (41)	Sjukvård (33)	Invandring (31)	Miljö (26)	Skola (24)	4 787
Kön						
Kvinnor	Brottslighet (39)	Sjukvård (39)	Skola (29)	Invandring (27)	Miljö (26)	2 571
Man	Brottslighet (43)	Invandring (36)	Sjukvård (27)	Miljö (26)	Skola (18)	2 197
Ålder						
18–35 år	Invandring (29)	Miljö (29)	Brottslighet (29)	Sjukvård (27)	Skola (18)	895
36–49 år	Invandring (35)	Brottslighet (35)	Sjukvård (31)	Skola (30)	Miljö (27)	913
50–65 år	Brottslighet (43)	Sjukvård (34)	Invandring (33)	Skola (25)	Miljö (24)	1 483
66–85 år	Brottslighet (50)	Sjukvård (37)	Invandring (29)	Miljö (24)	Skola (23)	1 496
Utbildning						
Ej högskola	Brottslighet (44)	Sjukvård (34)	Invandring (31)	Skola (21)	Miljö (20)	2 535
Högskola	Brottslighet (40)	Sjukvård (35)	Miljö (34)	Invandring (34)	Skola (30)	2 012
Boendecområde						
Ren landsbygd	Brottslighet (43)	Sjukvård (31)	Invandring (30)	Miljö (26)	Skola (21)	648
Mindre tätort	Brottslighet (45)	Sjukvård (37)	Invandring (31)	Skola (24)	Miljö (22)	852
Stad/större tätort	Brottslighet (42)	Sjukvård (34)	Invandring (33)	Miljö (27)	Skola (25)	2 225
Sthlm/Gbg/Malmö	Brottslighet (38)	Sjukvård (33)	Invandring (31)	Miljö (28)	Skola (26)	983

Kommentar: Frågan lyder 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?', och respondenterna får ange upp till tre problem. Procenten i figuren är baserade på samtliga som är minst 18 år och som har besvarat någon av de enkätversioner som innehåller frågan om de viktigaste samhällsproblemen. Siffrorna inom parentes visar rangordning av de fem frågorna inom varje grupp och baseras när så behövs på resultat med en decimal som ej framgår av denna tabell. **Källa:** Den nationella SOM-undersökningen 2021.

Resultaten i tabell 2 visar att dagordningen faktiskt inte ser helt likadan ut i olika befolkningsgrupper. Inför valet 2022 är dock brottsligheten i topp bland nästan samtliga grupper vi undersöker. De enda undantagen gäller när invandring/integration bland de yngre åldersgrupperna med knapp marginal kniper förstaplatsen (avgörandet sker på decimaler!). Vi ser också till exempel att miljöfrågan hamnar på andra plats (eller om man så vill delad förstaplats) hos de yngsta väljarna medan den ligger på fjärde plats sammantaget. På det stora hela gör kvinnor och män likartade bedömningar av vilka frågor som är viktigast, men i detta fall ser vi exempelvis en tydlig skillnad i att kvinnor prioriterar sjukvården högre (andra plats) än männen (tredje plats), medan männen istället i större utsträckning lyfter fram invandring/integration som viktigt (andra plats) jämfört med kvinnorna (fjärde plats).

Givet att de svarande i SOM-undersökningen ges stora möjligheter att spontant nämna vilka frågor de vill så är det ändå påfallande hur lika rangordningarna är. Några intressanta avvikelser som är väl värda att beskriva, men även alltså stor stabilitet när det gäller vilka frågor som hamnar högt på dagordningen. Brottslighet är egentligen aldrig lägre än på en delad förstaplats i någon av de undersökta grupperna i tabell 2. Migrationsfrågan är aldrig lägre än på fjärde plats i någon grupp. Miljöfrågan varierar mest, mellan en delad förstaplats, bland 18–35-åringar, och plats fem.

Dagordningarnas toppositioner låter sig relativt enkelt jämföras. Det är svårare att jämföra grupperns hela rangordningar av viktiga frågor, från första till sista plats. Då behövs en mer utförlig analys. Det är

ovanligt med mer formella analyser av hur lika gruppers politiska dagordning egentligen är. Det finns dock flera lämpliga och klassiska verktyg för att undersöka hur väl två gruppers dagordning överensstämmer med varandra. En klassisk överensstämmelsekoefficient (ÖK) som visar hur stor avvikelsern är mellan två procentfördelningar är ett alternativ. Ett andra alternativt mått är att beräkna en rangkorrelationskoefficient (ρ) som visar hur lika två gruppers rangordningar av frågor är. Eftersom befolkningsgrupper är olika benägna att spontant uppge svar på frågor om viktiga samhällsproblem kan det vara vanskligt att jämföra nivåskattningar. Valet faller därför på strategin att undersöka likhet mellan frågors rangordning i olika grupper.

I tabell 3 har vi beräknat rangkorrelationskoefficienter (Spearman's ρ) för totalt 19 olika befolkningsgruppers rangordning av de 28 huvudkategorier av viktiga frågor/samhällsproblem som finns i SOM-materialet. Rangkorrelationsmättet kan teoretiskt variera mellan -1 (två grupper har helt spegelvänd rangordning av viktiga frågor) till +1 (två grupper har identisk rangordning av viktiga frågor).

Matrisen i tabell 3 visar hur lika olika gruppers rangordningar av samhällsfrågor är. Det är genomgående mycket höga rangkorrelationer. De varierar inom ett mycket litet spann i den övre delen av skalan – mellan .79 och .99. Den genomsnittliga korrelationen mellan gruppernas rangordningar är $\rho=.93$! Enligt analysen är rangordningarna av viktiga frågor bland boende i större tätorter och landsbygd de som visar störst skillnader ($\rho=.79$), tätt följt av rangord-

ningarna mellan de yngsta och äldsta åldersgrupperna (rho=.81). Ändå pratar vi om korrelationer som är utomordentligt starka.

Tabell 3. Graden av likhet mellan 19 befolkningsgruppers rangordning av 28 samhällsfrågor (Spearman's rho).

	Kvinnor	Man	16-29 år	30-49 år	50-74 år	75+	Låg utbildning	Medel utbildning	Hög utbildning	Landsbygd	Mindre ort	Större ort	Sthlm, Gbg, Malmö	Arbetare	Jordbrukare	Tjänsteman	Företagare	Statligt anställda	Kommunalt anställda	
Man	.90																			
16-29 år	.89	.93																		
30-49 år	.97	.94	.91																	
50-74 år	.96	.95	.89	.96																
75+	.88	.92	.81	.89	.95															
Låg utbildning	.93	.92	.87	.96	.96	.92														
Medel utbildning	.96	.97	.93	.98	.99	.92	.96													
Hög utbildning	.96	.93	.89	.96	.96	.93	.92	.95												
Landsbygd	.91	.89	.85	.90	.92	.86	.93	.94	.86											
Mindre ort	.94	.96	.91	.94	.98	.94	.95	.98	.92	.95										
Större ort	.96	.96	.92	.97	.99	.94	.95	.98	.98	.89	.96									
Sthlm, Gbg, Malmö	.91	.90	.87	.93	.92	.90	.87	.90	.98	.79	.87	.95								
Arbetare	.97	.95	.92	.98	.98	.92	.97	.99	.96	.93	.97	.98	.92							
Jordbrukare	.91	.91	.89	.92	.93	.86	.92	.95	.87	.97	.95	.91	.82	.95						
Tjänsteman	.92	.94	.89	.95	.95	.93	.90	.94	.98	.85	.93	.97	.96	.95	.87					
Företagare	.90	.92	.90	.91	.91	.87	.89	.91	.89	.84	.92	.93	.88	.90	.84	.89				
Statligt anställd	.89	.93	.86	.94	.93	.93	.92	.92	.96	.86	.91	.95	.95	.94	.88	.96	.88			
Kommunalt anställd	.99	.90	.87	.97	.96	.90	.94	.96	.96	.90	.92	.97	.92	.97	.91	.92	.86	.90		
Privatanställd	.96	.98	.95	.98	.98	.92	.95	.99	.96	.91	.97	.98	.93	.99	.93	.96	.92	.93	.95	

Kommentar: De 28 olika svarkategorierna är Ekonomi, Skatter, Arbetsmarknad, Offentlig service, Sjukvård, Äldrefrågor, Sociala frågor, Familjepolitik, Utbildning, Kultur, Bostadsfrågor, Infrastruktur, Demografi, Jordbruk, Miljö, Lag och ordning, Systemmissbruk, Demokrati, Integration, Religion, Medier, Näringsliv, Styrelseskick, Utrikespolitik, EU och internationella frågor, Moral och etik, Ideologi och Övriga frågor.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021.

Det understryker resultatet från tidigare analyser att det i huvudsak råder stora likheter i de bedömningar olika befolkningsgrupper gör när det gäller

vilka samhällsproblem de uppfattar som viktiga just nu. Givet hur olika livsvillkor och levnadsförhållanden som råder mellan olika grupper skulle man förvänta sig större skillnader i prioriteringar. En möjlig förklaring till att olika befolkningsgrupper är så lika i sina bedömningar är att det fortfarande existerar en huvudberättelse om vilka frågor som för närvarande är viktiga samhällsproblem och vilka frågor som inte är lika viktiga.

Det är svårt att se att denna huvudberättelse skulle vara något annat än medierad: Ett resultat av innehållet i de nyhetsmedier som genomsnittskonsumenten låter sig exponeras för. I den meningen talar resultaten för att vi fortfarande har *en* offentlighet, *ett* åsiktstorg, och inte flera som ibland hävdas. Kanske behöver analysen bli ännu mer detaljerad för att hitta lägereldar som samlar grupper som läser verkligheten på helt olika sätt.

Lag och ordning, sjukvård och integration kommer troligen vara huvudnumren i samband med valet 2022. Olika kriser – coronapandemin, parlamentarisk oreda, Ukrainakriget – har tillfälligt kunnat rucka på en i övrigt mycket stabil dagordning. Men så fort kriserna bedarrat har brottsbekämpning, invandring och sjukvård stulit tillbaka uppmärksamheten.

Inför riksdagsvalet 2022 väntar en, för svenskt vidkommande, relativt ovanlig valrörelse rent innehållsmässigt. Vi vet från statsvetenskapliga analyser av sakfrågeägarskap att såväl invandring som brottsbekämpning tenderar att vara hemmaplansfrågor för högerpartier och konservativa partier, medan klimatfrågor och frågor om välfärdsfinansiering och fördel-

ningspolitik tenderar att vara bortaplansfrågor. När det gäller dagordningen inför valet kan högeroppositionen därför knappast önska sig bättre förutsättningar.

Referenser

SOM-institutet (2021). Den nationella SOM-undersökningen 2021. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Oscarsson, Henrik & Karlsson, Richard (2021). Viktiga frågor för partival i olika väljargrupper 2018. Valforskningsprogrammets rapportserie 2021:5. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen